

Feridun M. Emecen, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600),
İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, 9786053326205,
474 s.

Seyfullah Aslan*

Osmanlı İmparatorluğu Tarihini Yeniden Yazmak

Yeni araştırmalar, ortaya çıkan kaynaklar ve belgeler hiç şüphesiz tarih yorumlarını etkileyecek veya dikkate değer ölçüde değiştirecektir. Arşivde milyonlarca belge, kütüphanelerde binlerce yazma eser, yeni bakış açıları ve değerlendirmeler Osmanlı tarihini yeniden yazmayı gerekli kılmaktadır.

Son on yılda yayınladığı kitaplar ve makaleler geniş bir kesim tarafından okunan ve yüzlerce öğrenci yetiştiren tarihçi Prof. Dr. Feridun M. Emecen'in talebelerine ithaf ettiği yeni kitabı "*Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*" Türkiye İş Bankası Yayınları'ndan çıktı. Kapsamlı ve uzun bir çalışmanın ürünü olan kitap, Emecen'in daha önceki çalışmalarının birer yansıması olmakla beraber yeniden ele alınıp yazıldığı görülmektedir. Bu anlamda son yıllarda ihtiyaç duyulan bir Osmanlı tarihine de okuyucular kavuşmuş oldu. Özellikle yeni çalışmaların, bulguların değerlendirilmesi ve yorumlanması açısından büyük bir açığı kapattığı söylenebilir. Ayrıca tarih bölümü öğrencilerinin ders kitabı olabilecek nitelikte olduğunu da ifade etmek gerekir. Bu bakımdan kitap hem akademik camiaya ve öğrencilere hem de genel okur kitlesine hitap etmektedir.

Prof. Dr. Feridun Emecen, kaynakları ve belgeleri ince bir tenkit süzgecinden geçirmeyi ihmal etmez. Olabildiğince serinkanlı bir bakış açısı ve büyük bir dikkatle kaynakları inceler. Eldeki bilgilerin açıklık getirmedığı hususlarda kendi görüşünü bir olasılık olarak ifade eder. Zorlama yorumlara girmeden olabildiğince açıklıkla kaleme alır. Emecen'in bu yaklaşımını son eserinde de görmekteyiz.

* Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kırklareli/Türkiye, seyfullahaaslan@gmail.com

Kitap giriş ve 15 bölümden oluşmaktadır. Kitabın sonunda ise oldukça detaylı bir dizin yer almaktadır. Kitabın giriş kısmında Türkiye’de tarihçilik, akademik camia ve Osmanlı tarihçiliği bağlamında oldukça dikkat çekici tespitler yapılmaktadır. Bu tespitler, kitabın bir nevi yazılış amacını ve düzlemini ortaya koymaktadır. Emecen’e göre tarih ideolojik kalıplarla yazılamaz. Ayrıca kaynak-sız ve belgesiz “tarihçiliği” de eleştirmektedir. Öte yandan kaynak ve belgelerin tenkite tabii tutulmadan salt neşrinin tarih yazıcılığı olmadığını da ifade etmektedir. Osmanlı kaynaklarına vâkıf olmadan ve problematikleri bilmeden yapılan çalışmaları da bu kapsamda değerlendirmektedir.

On beş bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde Osmanlı Beyliği’nin ortaya çıktığı dönemin arka planı verilerek başlanmaktadır. Osmanlılar tarih sahnesine çıkarken Anadolu’da farklı dini ve kültürel eğilimler bir aradaydı. Gaza ve cihad ideali yanında bu sosyal çeşitlilik Osmanlıların toplum hayatını düzenleyen daha esnek olmasını da sağlamış görünmektedir.

Osmanlılar hangi boya mensuptu? Bu meşhur soruyu bütün kaynaklar ve diğer araştırmaları da dikkate alarak değerlendiren Emecen, Osmanlıların Kayı boyuna mensup olmalarını kuvvetli ihtimal olarak görür. Üstelik dönemin kroniklerinde Osmanlıların kendilerini küçük bir boy olan Kayı boyuna bağlı göstermeleri pek cazip görünmemektedir. Buna rağmen bu bağın ifade edilmesi gerçeğin ifadesi olarak anlaşılabilir.

Kitabın ikinci bölümü “*Osmanlı Siyasî Tarihinin Başlangıcı*” başlığını taşımakta ve bu bağlamda ilk Osmanlı faaliyetlerine yer verilmektedir. Bizans topraklarına yapılan akınlarla beraber adını duyuran beylik, diğer beyliklerden hatırı sayılır bir akıncıyı da kendi saflarına çekmiştir. Bizans’la yapılan bu mücadele neticesinde hem yeni din ve kültüre sahip toplulukların Osmanlı toplumuna dahil olması hem de hâkimiyet alanının Gelibolu’dan Balkanlara doğru genişlemesi Osmanlıların farklı unsurları bir arada tutma ve yaşatma yönünde politikalar geliştirmesini sağlamıştır. Bu bakımdan fethedilen Bizans topraklarında yerli halkın rahatsız olmamasını sağlamak üzere çeşitli iktisadî tedbirler alındığı görülmektedir. Kitabın üçüncü bölümünde ele alınan ve daha çok Balkan topraklarında dikkat çeken bu tür uygulamalar, Osmanlı istimalet politikasının ilk uygulamaları olduğu söylenebilir. Katolik baskısına karşın Osmanlı politikaları halkın tercih sebebi olmuştur. Ayrıca bazı Balkan halklarının Rumlaşma ve Slavlaşmasını da engelleyen bu politikanın yerel halka sunduğu özgürlük, kendi kültürlerini ve dinlerini rahatça yaşamalarını ve millî benliklerini de korumalarını sağlamıştır. Anadolu topraklarında baktığımızda ise vasallık bağı ile ya da doğrudan Osmanlı toprağı olan beylikler halkının bu hâkimiyeti kolaylıkla kabul edip etmedikleri açık değildir.

Dördüncü ve beşinci bölümde ise Anadolu topraklarına ve beylikler dünyasına yönünü çeviren Emecen, Osmanlıların Gelibolu’ya geçişiyle başlayan ve Bal-

kanlar'a doğru devam eden ve bir beylik için hızlı sayılabilecek yayılma, Anadolu beyliklerinin de dikkatini çektiğini belirtmektedir. Selçuklu veraseti ve gaza bayraktarlığı gibi motivasyon unsuru taşıyan hususlardaki rekabet Osmanlıların beyliklerle çarpışmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Özellikle Yıldırım Beyazid zamanında Anadolu beyliklerinin ilhak edilmesi çeşitli siyasî sonuçları ortaya çıkarmıştır. Timur'un Anadolu'ya girip 1402 Ankara Savaşı'yla neticelenen bu rekabetin bir sonucu olarak, Osmanlı toprakları 1413'e kadar taht kavgası içine giren kardeşlerin çarpışmalarına sahne olmuştur. Öte yandan Timur, beylikleri yeniden eski sahiplerine iade etmiş ve Anadolu'da siyasî birlik bozulmuştur.

Çelebi Mehmed'in tahtın tek varisi olarak mücadeleden çıkmasıyla beraber Osmanlılar yeniden toparlanmaya başladılar. Ancak bu dramatik savaşın Osmanlıların zihninde, politikalarını etkileyen bir unsur haline geldiği görülmektedir. Yıldırım Beyazid'in esir düşmesi ve kardeşler arasındaki taht kavgası veraset usulünü belirlemeye mecbur bırakmış olmalıdır. Çelebi Mehmed, oğlu Murad'ı tahta geçirip diğer oğullarının Bizans'a rehin verilmesini vasiyet etmesi ve Fatih'in Teşkilât Kanunnâmesi'nde tahta geçen padişahın kardeşlerini katletmesine izin verilmesi bu etkiyi açıkça göstermektedir.

Kitabın altıncı ve yedinci bölümlerinde Çelebi Mehmed dönemi sonrasında siyasi gelişmeler, fetihler, toparlanma süreci ve İstanbul'un fethine giden süreç ele alınmakta. II. Murad döneminde Macarlar ve Venediklilerle mücadeleler ile Balkanlar'da yeniden tutunma girişimleri dikkat çekiyor. Bununla birlikte, II. Murad dönemi nispeten sakin geçmekte iken tahtını çocuk yaştaki oğlu II. Mehmed'e bırakması Balkanlarda Macar, Sırp ve diğer müttefiklerin bir Haçlı ordusu oluşturmasına cesaret verdi. Buna karşılık önce ordunun başında savaş alanına geri dönen II. Murad, savaş dönüşü tahtına yeniden oturdu. II. Mehmed'in, babasının ölümünden sonra tek varis olarak ikinci defa tahta çıkışı, genç padişahın liyakatinin sorgulanmasına engel olmadı. Durumun farkında olan II. Mehmed nazik iç siyaset ile kontrolü sağlayıp kendisini ispat edeceği bir fetih olarak gördüğü İstanbul kuşatması hazırlıklarına başladı. İstanbul'un fethiyle beraber Osmanlı Devleti bir İmparatorluk olarak yeniden şekillendirilirken II. Mehmed "Fatih" unvanıyla bu değişimin güçlü bir mimarıydı.

"İmparatorluk İdealinin Doğuşu: Osmanlı Klasik Çağına Giriş" başlığını taşıyan sekizinci bölümde Emecen, II. Mehmed'in devleti imparatorluğa dönüştürme keyfiyetini incelemektedir. İstanbul'un fethiyle beraber ortaya çıkan ve yeşeren imparatorluk fikri bu bakımdan Fatih Sultan Mehmed'in iç ve dış siyasetine şekil vermekteydi. Ancak özellikle iç siyaset bakımından gerçekleştirdiği reformlar, yani imparatorluğa dönüş hamleleri beraberinde bir tepki oluşmasına da neden oldu. Dokuzuncu bölümde, II. Beyazid dönemi olayları çerçevesinde söz konusu tepkileri ele alan Emecen, "*devr-i sabık yaratmak*" ifadesini kullanmaktadır. Yazara göre bu tepkisel hareket Fatih'in kurduğu yeni sistemin özüne

dokunmamış, bununla birlikte ağır mükellefiyetler yumuşatılmış, örfi vergiler yeniden düzenlenmiş ve vergi sistemi gözden geçirilmişti.

Onuncu bölümde ele alına I. Selim dönemi, Osmanlıların yönünü şark ve hilafet meselesine döndüğü devirdir. Şii Safevî tehlikesine karşı Osmanlıların Çaldıran savaşında kazandıkları zafer ve ardından Mısır seferi bu iki önemli meseleyi önemli bir noktaya taşımıştır. Hilafet meselesi kesin olarak, Şii Safevî tehlikesi ise şimdilik sorun olmaktan çıkmış görünmektedir.

Şüphesiz Osmanlıların güç, hâkimiyet ve toprak genişliği anlamında zirveye çıktığı devir Sultan Süleyman devridir. Fatih ve Yavuz Sultan Selim'den sonra imparatorluğun büyük stratejisinin oluşturulması ve uygulanmasının mimarı olarak 46 yıl tahtta kalan Kanunî Sultan Süleyman, Osmanlıların *altın çağını* inşa etmiştir. Özellikle Habsburglar ve Macarlarla Balkanlar'da, İspanyollar ile Akdeniz'de Osmanlıların bu dönemde kazandığı başarılar Kanunî devrini, kendisinden sonra gelenler için bir örnek çağ haline getirmiştir.

Kitabın on üçüncü ve on dördüncü bölümlerinde sırasıyla doğuda Safevîlere karşı, batıda Habsburglara karşı verilen mücadele ele alınmakta. Birbiri ardına iki cephede mücadele verilen bu dönemde, özellikle doğuda büyük ve kalıcı olmayan ve zorlukla elde edilmiş zaferler söz konusudur. Aynı şekilde batı cephesinde de Osmanlıların Kanunî dönemi zaferlerini akla getiren büyük zaferler söz konusu olmamıştır.

Son bölümde Emecen Osmanlı İmparatorluğu'nun değişimini “*Değişimin Eşiğinde Bir İmparatorluk: İç Olaylar ve Sosyal Bunalım*” başlığı altında incelemektedir. Fatih'in İmparatorluğu özellikle torunları Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman zamanlarında topraklarını genişletti. Mısır'ın fethi, Balkan topraklarında yeni fetihler ve Akdeniz siyasetinin gereği olarak donanmanın Barbaros komutasında Akdeniz'e açılıp gücünü ispat etmesi ve Akdeniz'deki fetihler, Osmanlıların 16. yüzyılda güçlerinin zirvesine çıktığını işaret etmekteydi. Yüzyılın sonuna doğru yapısal, iktisadî, toplumsal ve askerî bir dizi birbirine bağlı problem Osmanlıları cephelerde kesin sonuçlar almaktan uzak bir duruma düşürmüştür. Emecen'e göre, 17. yüzyıl başlarında imparatorluk, hayatiyetini ve Avrupa ile rekabeti devam ettirebilmek için yeni şartlar çerçevesinde değişime uğramıştır.

Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun “*Klasik Çağ*”ı olarak adlandırılan dönemi ele alan kitap, Emecen'in uzun yıllara yayılan çalışmalarının ve kitabı yeniden ele alırken harcadığı yoğun mesainin bir ürünü olarak oldukça kıymetli bilgiler ve yorumlar içermektedir. Böylesine uzun ve çok yönlü bir tarih yazımının getirmesi muhtemel anlatım karmaşıklığından uzak, oldukça akıcı ve anlaşılır üslubu sayesinde keyifli bir okuma da vadetmektedir.